

SECCIÓ: DONA I IMATGE FEMENINA***Les fleurs animées* (1847): la fusió simbòlica de la dona-flor**

Fàtima López Pérez

fatima.lopezp@gmail.com

GRACMON, Universitat de Barcelona

Resum

De forma monogràfica s'analitza el llibre *Les fleurs animées* publicat a París l'any 1847, escrit per Taxile Delord i Jean-Baptiste Alphonse Karr i il·lustrat per Grandville.

L'obra és un compendi de literatura fantàstica, dibuixos que traspassen la imaginació de flors metamorfosejades en dones, continguts científics de botànica i horticultura per a un públic femení i llenguatge simbòlic de flors i plantes. Una autèntica fusió de simbolisme que gira al voltant de la dona-flor dins d'un context romàntic en què aquest vessant estètic considerava la dona com una flor.

Paraules clau: *Les fleurs animées*, dona-flor, Taxile Delord, Alphonse Karr, Grandville

Resumen: *Les fleurs animées* (1847): la fusión simbólica de la mujer-flor

De forma monogràfica se analiza el libro *Les fleurs animées* publicado en París el año 1847, escrito por Taxile Delord y Jean-Baptiste Alphonse Karr e ilustrado por Grandville.

La obra es un compendio de literatura fantástica, dibujos que traspasan la imaginación de flores metamorfoseadas en mujeres, contenidos científicos de botánica y horticultura para un público femenino y lenguaje simbólico de flores y plantas. Una auténtica fusión de simbolismo que gira alrededor de la mujer-flor en un contexto romántico en que esta vertiente estética consideraba a la mujer como una flor.

Palabras clave: *Les fleurs animées*, mujer-flor, Taxile Delord, Alphonse Karr, Grandville

Abstract: *Les fleurs animées* (1847): The symbolic merger of the woman-flower

Of monographic form the book analyzed is entitled *Les fleurs animées* and was published in Paris in 1847. It was written by Taxile Delord and Jean-Baptiste Alphonse Karr, and illustrated by Grandville.

The work is a compendium of fantastic literature, drawings that penetrate the imagination of flowers transformed into women, scientific contents of botany and horticulture for a feminine public and symbolic language of flowers and plants. An authentic merger of symbolism that deals with the woman-flower within a Romantic context in which this aesthetic trend consider the woman as a flower.

Key words: *Les fleurs animées*, woman-flower, Taxile Delord, Alphonse Karr, Grandville

L'objectiu del nostre estudi rau en analitzar el llibre *Les fleurs animées* (Les flors animades) publicat a París l'any 1847 per l'editorial Gabriel de Gonet (fig.1).

De forma monogràfica, i en certa manera com a ressenya crítica, pretenem oferir nous enfocaments de recerca d'una obra que manca d'un estudi focalitzat que tracti la relació intrínseca i simbòlica entre dones i flors. El tema que tant va estar de moda a mitjan segle XIX va desembocar en el Modernisme, tot arribant a ésser un dels repertoris per excel·lència del període.

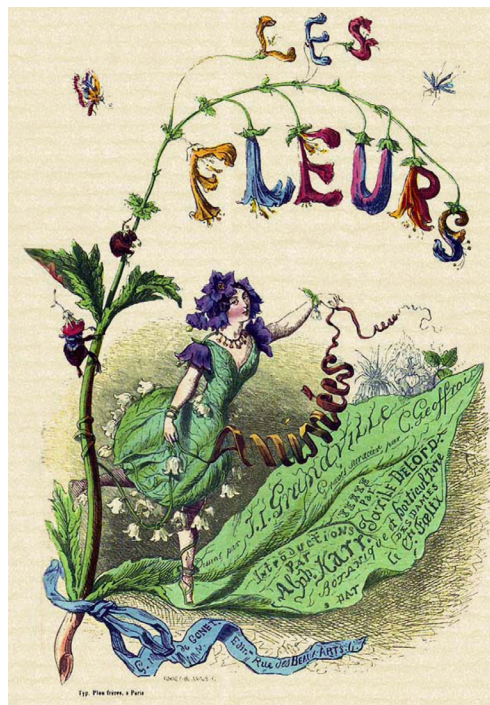

Fig. 1 Grandville, Portada de *Les fleurs animées*, 1847, Barcelona, Col·lecció particular.

Les fleurs animées és una obra monumental que es divideix en dos volums amb un total de més de 500 pàgines. Es tracta d'un treball seriós i de gran elaboració, tant pel que fa al contingut com per les il·lustracions. L'enquadernació és d'un delicat treball de vellut de color blau amb detalls daurats.¹

En aquesta obra participen diversos autors, com ara el periodista Taxile Delord (1815-1877) i l'escriptor especialitzat en horticultura Jean-Baptiste Alphonse Karr (1808-1890), però sens dubte qui obté una major rellevància

¹ Sobre l'enquadernació i les tècniques d'impressió de l'obra comentada (Clarà, 2010). Article publicat amb motiu de l'exposició *Les Fleurs Animées. Il·lustracions florals victorianes* celebrada a Girona.

és el gravador, dibuixant i caricaturista francès Jean Ignace Isidore Gérard (1803-1847), conegut amb el pseudònim de Grandville. Del llibre, que va obtenir un destacat èxit, se'n van fer posteriors edicions en diversos països fins als facsímils publicats recentment.

L'obra es dirigeix al públic femení. La intrínseca relació entre la dona i la flor es manifesta en una obra vuitcentista que reflecteix el Romanticisme francès de mitjan segle XIX.

La introducció de l'obra anà a càrrec d'Alphonse Karr que realitzà un monòleg sobre l'estimació a les flors. Com assenyaldàvem en línies anteriors, Karr, que s'especialitzà en horticultura, ofereix una introducció més poètica que no pas de contingut botànic. Aquest fet quedaria justificat per la sensibilitat floral que professa l'obra i que anirem constatant al llarg del nostre escrit.

La història narrada per Taxile Delord comença al palau de la *Fée aux Fleurs* que es troba a l'interior del país de les flors. La decoració del palau és digne de la seva majestuositat: "Le palais tout entier est bâti avec ce filigrane enchanté. Des feuilles de rose forment les toits, des liserons bleus combrent les interstices du léger treillis" (Grandville, Karr, Delord 1847, I:14).

Dins dels seus dominis hi ha un complex jardí on es troben reunides totes les flors del regne i viuen en un ambient idíl·lic i harmoniós. En aquest món floral imaginari estructurat per jerarquies, les flors li demanen a la *Fée aux Fleurs* que es puguin convertir en figures humanes. Aquesta queda sorpresa que vulguin canviar la seva existència, semblant a la de les divinitats, per la vida miserable dels éssers humans. Finalment, la *Fée aux Fleurs* accepta la petició i les flors es metamorfosegen en dones. Es produeix per tant una clara personificació floral, ja que els vegetals adquireixen vida i, consegüentment, tota una sèrie de qualitats humanes. A partir d'aquest moment, el llibre recull les aventures de les dones-flors per diferents països, tot relacionant-se amb diverses classes socials i diferents èpoques. Majoritàriament, se li dedica un capítol a una flor i les històries adopten forma de contes i faules, ocupant gran part del llibre. Hi ha ocasions en què les aventures s'interrelacionen o apareixen nous personatges que arriben a obtenir un cert protagonisme, com és el cas del poeta Jacobus, que tractarem més endavant. En alguns casos les històries pretenen incentivar reflexions filosòfiques en forma de moralitat.

Amb aquesta aparença de dones-flors ja es deixa patent la fantasia i la màgia que desprèn una obra marcada per la sensibilitat envers el món

floral. Però s'ha d'assenyalar que el detonant que marca l'originalitat són les més de 50 il·lustracions de les dones-flors protagonistes, realitzades per Grandville.² L'artista aconsegueix interpretar el text imaginatiu i de manera gràfica, transportant el lector al món dels somnis amb uns dibuixos d'un marcat estil personal.

Grandville s'havia dedicat durant la seva trajectòria professional a la caricatura i la sàtira humorística i és en aquesta darrera obra –publicada el mateix any de la seva mort– on es concentra la màxima sensibilitat pel món de les flors.

Les il·lustracions recreen un autèntic jardí femení. Les dones apareixen engalanades amb dissenys originals de vestits amb formes de la flor que representen. Aquestes indumentàries segueixen la moda de l'època i no es prescindeix de cap detall. La personificació s'accentua mitjançant els complements, com són els barrets i la flor al·lusiva als cabells o la mà. Però, a banda dels elements formals, també és interessant el moment que escull l'artista per reproduir la dona-flor i que esdevé un element distintiu. Un motiu que a simple vista queda relegat a un segon pla, però que ens denota el grau de detallisme que professa Grandville, és que una part considerable dels dibuixos queden emmarcats en la part superior per garlandes de la flor mostrada. La composició final permet reconèixer al lector de quina protagonista femenina floral es tracta.

Davant de la diversitat d'il·lustracions, considerem oportú destacar alguns exemples que ens ajudaran a valorar la creativitat artística de Grandville. Així, la *Pensée* (pensament) fa honor al seu nom adoptant l'actitud d'aquest sentiment (fig.2). La *Chèvrefeuille* (liligabosc) apareix representada com una cabra ja que fa referència a la *chèvre* (cabra) segons el joc de paraules del propi nom de la flor. La *Cigüe* (cicuta) efectua la seva propietat mortal amb una granota a terra. La *Lis* (lliri) s'exposa com una reina en al·lusió a la flor nacional de França i emblema de poder. La *Marguerite* (margarida) està realitzant la cèlebre imatge de desfullar la flor, envoltada de petites margarides.

La *Narcisse* (narcís) s'emmiralla a l'aigua, en referència a la mitologia clàssica: "Au lieu de pleurer ses erreurs et de faire pénitence, elle passait les longues heures de la journée à regarder son image que lui renvoyait le miroir de l'onde" (Grandville, Karr, Delord 1847, I:101). La *Pavot* (cascall) polvoritza les càpsules

---

² Els dissenys preparatoris es conserven a la *Bibliothèque-médiathèque* de Nancy (ciutat d'origen de Grandville).

que sorgeixen del seu vestit, fet que produeix el son als insectes que l'envolten. L'*Orimevère* (Primavera) i la *Perce-neige* (narcís de les neus) són interpretades en contraposició amb les estacions de l'any i la *Rose* (rosa) com a eterna reina de les flors.

Fig. 2 Grandville, Pensée, *Les fleurs animées* 1847, Barcelona. Col·lecció particular

Grandville s'havia destacat per la representació d'animals que així mateix recobraven vida, es va interessar per les il·lustracions de sàtira animal amb obres com *Métamorphoses du jour* (1829). Aquesta temàtica va transcendir els límits del Romanticisme i posteriorment va ser valorada pels surrealistes.

En les il·lustracions de *Les fleurs animées*, Grandville no va prescindir d'incloure al·lusions al regne animal. A banda de les ja citades, *Chèvrefeuille* i *Cigüe*, assenyalem altres exemples de la fauna animada que també forma part activa de les aventures de les dones-flors. Així com *Bleuet* (blauet) i *Coquelicot* (rosella) que caminen pel bosc on es troben a una llagosta i un grill que toquen instruments musicals (fig.3), com *Lis* acompanyada d'un escarabat, o *Rose* envoltada d'aquests insectes. *Narcisse* es representa amb libèl·lules, *Œillet* (clavell) amb papallones i *Chardon* (card) parla amb un home-ase.

Les històries de les dones-flors acaben amb un gran ball celebrat als dominis de la *Fée aux Fleurs*, tornada al punt de partida com a símbol de cicle vital.

Una escena molt similar ja havia aparegut en una obra anterior escrita pel mateix Taxile Delord i il·lustrada així mateix per Grandville, fem al·lusió a *Un autre monde* (1844). En aquest cas se celebra una festa de les flors en un hivernacle com a saló de ball. Però no és l'única coincidència entre els dos llibres, a *Un autre monde* es comencen a introduir la personificació de flors i també d'animals i vegetals. Les escenes que es produïen en el camp o en el jardí botànic esdevenen també un autèntic món d'il·lusió. Entre els exemples de flors antropomòrfiques, la rosa ja apareixia representada com a reina de les flors. En el capítol referent a les metamorfosis del somni, la segona metamorfosi consisteix en una flor que es transforma en figura femenina, tot considerant que la flor és l'etern emblema de la dona.

Fig. 3 Grandville, Bleuets i Coquelicot, *Les fleurs animées*, 1847, Barcelona. Col·lecció particular.

La fantasia exuberant de Grandville va ser precursora de les fusions artístiques entre la natura i l'Art Nouveau del 1900. D'alguna manera, les il·lustracions presentades per Grandville havien d'esdevenir models per als artistes modernistes.

La relació de les dones amb les flors que es constata a *Les fleurs animées* és un dels aspectes que volem posar en major relleu. Com ja indicàvem al començament de l'article, es tracta d'un llibre dirigit a les dames. La gran

poètica que desprèn la metamorfosi de flors en dones s'ha de contextualitzar dins del romanticisme imperant de l'època que associava les dones amb les flors. Aquesta concepció es reflecteix clarament en la història de la rosa: "Une femme est comme une rose" (Grandville, Karr, Delord 1847, I:87).

La intrínseca relació es pot veure en alguns dels capítols que tracten aspectes que ho fomenten i que resten a banda de les aventures de les dones-flors. En aquest sentit apareixen textos dels noms de flors que són posats a les dones, la música de les flors i els perfums. Aquests s'elaboren a partir de concentrats de flors naturals i eren molt valorats pel sector femení, ja que formaven part de la seva higiene personal amb el toc de distinció que denotava elegància: "La femme, malgré tout cela, ne peut se passer de parfums; il lui en faut, elle les aime. Aussi jamais l'art du parfumeur"

(Grandville, Karr, Delord 1847, II:43).

A banda d'aquests capítols, *Les fleurs animées* incorpora uns apartats finals titulats “Botanique des dames” i “Horticulture des dames” que varen ser introduïts anys després, pel Comte Foelix. Les introduccions d'ambdós apartats també anà a càrrec d'Alphonse Karr. La botànica per a dones es divideix en dues parts. La primera tracta sobre la fisiologia amb apartats al·lusius a la germinació, els òrgans de la vegetació, la inflorescència, l'hàbitat, les malalties, la mort i la descomposició dels vegetals. Pel que fa a la segona part, s'estudien els mètodes i les famílies dels vegetals amb la classificació per classes de plantes i flors. Referent a l'horticultura per a dames també segueix una divisió en dues parts. La primera es dedica als principis elementals i la segona, conté informació botànica detallada d'un ampli conjunt de plantes i flors ordenades alfabèticament, tot configurant un diccionari hortícola. Donada la part teòrica s'anima a les dones a practicar el cultiu floral i així es motiva l'amor a les flors que pot esdevenir una autèntica passió: “C'est dans la pratique que vous attendent les surprises agréables, les découvertes spontanées, les résultats imprévus. Il suffit de voir les fleurs pour les aimer; mais cette tendresse est bien autrement vive quand on les cultive. Cela devient souvent une véritable passion” (Grandville, Karr, Delord 1847, II:321).

Si els textos de les històries de les dones-flors poden tenir un caràcter més divulgatiu, els apartats destinats a la botànica i l'horticultura s'apropen als components científics, malgrat que cal destacar que es tracta d'uns continguts adaptats a la lectura del públic femení.

El vessant historicista que es professava des del segle XIX també queda palpable a *Les fleurs animées*. Incorporats entre les històries de les dones-flors apareixen alguns capítols de caràcter historicista floral, com el referencial a les flors polítiques i les flors nacionals en què s'explica que cada país té la seva pròpia flor: “La Bretagne a le genêt; l'Auvergne, la lavande; la Normandie, la fleur étoilée du pommier; le lis se plaît dans les vallons de la Touraine” (Grandville, Karr, Delord 1847, I:67). Un altre capítol es dedica a la moda de les flors. En aquest darrer, s'assenyala que cada època ha tingut les seves flors predilectes i a partir d'aquestes es podria definir cada nació: “Nous sommes fiers d'être les premiers à poser l'aphorisme suivant: Les fleurs sont l'expression de la société” (Grandville, Karr, Delord 1847, I:205). Amb aquesta premissa es realitza un recorregut històric de la utilització de les flors a França des de l'època medieval fins arribar al moment coetani de

la publicació del llibre, tot citant a escriptors que inclouen les flors com un recurs poètic a les seves obres.

Un dels aspectes més interessants de *Les fleurs animées* és que, malgrat ésser un llibre de gènere fantàstic incorporà continguts del llenguatge de les flors que tant d'interès despertava entre el públic femení. Això no és un aspecte casual, sinó que està justificat per l'auge que els diccionaris simbòlics florals estaven obtenint des d'inicis del segle XIX.

Podem assenyalar alguns precedents que probablement esdevindrien influències per a Taxile Delord i Grandville. Un primer cas és *Rose a douze feuilles. Femmes & fleurs. Petites photographies badines* que Charles Malo publicà a inicis del segle XIX –en coneixem una segona edició de 1815– a París. França esdevindrà el país divulgador del llenguatge de les flors. Aquesta obra tractava específicament la relació entre dones i flors en què es fusionava els dos éssers en una mateixa cosa: “Fleurs et femmes! Femmes et fleurs! C'est même chose” (Malo c.1815:17). Aquesta metamorfosi ens recorda les il·lustracions que Grandville va realitzar dècades més tard.

Les referències al llenguatge floral de *Les fleurs animées* comencen en el capítol “Comment le poète Jacobus crut avoir trouvé le sujet d'un poème épique. Chapitre dans lequel se trouve résumé tout ce que les anciens et les modernes ont écrit sur le Langage des Fleurs”. Jacobus és un dels personatges que es relaciona amb les flors i el text explica com es converteix en un estudiós del llenguatge secret floral que aprèn a partir d'escoltar-les durant la nit. Així és com recull el discurs en forma de mètode. A continuació s'afegeix un llistat de flors amb el seu emblema ordenat alfabèticament. Més endavant, en el mateix capítol, el protagonista llegeix el llibre *Cours de langage des fleurs en douze leçons* en què planteja una gramàtica floral. Aquesta consisteix en aplicar una estructura de sintaxis on les flors i les plantes adquireixen els atributs de substantius, adjectius i diferents temps verbals, com si el llenguatge de les flors es tractés pròpiament d'un idioma.

Tant el llistat de flors com la gramàtica floral presenten similituds amb diccionaris florals coetanis. Mereix una atenció especial *Le Langage des fleurs* de Charlotte de La Tour –pseudònim utilitzat per Louise Cortambert, dona d'un geògraf– publicat el desembre de 1819, a la capital francesa. S'ha considerat que aquesta obra va obtenir un èxit sense precedents que va marcar l'inici de la gran proliferació de publicacions del llenguatge de les flors que es va estendre per Anglaterra. Algunes de les parts del diccionari floral de

La Tour van ser traduïdes i adaptades a l'obra *El lenguaje de las flores y el de las frutas con algunos emblemas de las piedras y los colores*, publicat sota el pseudònim de Florencio Jazmín a Barcelona. La primera edició correspon a l'any 1870 però es va anar reeditant i ampliant fins el 1913. Aquesta és l'obra sobre el llenguatge de les flors que hom ha considerat més difosa a la ciutat comtal durant l'època del Modernisme.³

Altres apartats interessants de *Les fleurs animées* relacionats amb el llenguatge floral són "Horlogue des fleurs" que indica les hores del dia i de la nit en correspondència amb les flors. De la mateixa manera, també apareix "Semaine de flore" i el "Calendrier de flore", en què a cada mes li pertoca una flor determinada.

Aquests llistats de correspondència de temps i flors eren recurrents als llenguatges de les flors del segle XIX. Així, "Horlogue des fleurs" podria vincular-se amb "Des attributs de chaque heure du jour" en La Tour i "De chaque heure du jour chez les anciens" inclòs a *Emblème des fleurs ou parterre de flore contenant le symbole et le langage des fleurs, leur histoire et leur origine mythologique, ainsi que les plus jolis vers qu'elles ont inspirés a nos meilleurs poètes, etc.*, escrit per Charles Joseph Chambet i publicat a Lyon el 1816.

Els altres dos llistats, "Semaine de flore" i "Calendrier de flore", apareixerien posteriorment a *Le Véritable langage des fleurs. Précède de légendes mythologiques* d'Anaïs de Neuville, editat l'any 1863 a París, amb els títols de "Semaine de flore" i "Année de flore". Així mateix, també varen ser incorporats a *El lenguaje de las flores y el de las frutas con algunos emblemas de las piedras y los colores* amb els "Semana floral" i "Calendario de flora", a més de "Emblemas para designar las horas del día y de la noche". Aquest aspecte ens assenyala que *Les fleurs animées* podria haver estat concebut com a llibre de referències per a obres posteriors sobre el llenguatge de les flors.

Una clara relació la trobem en l'obra d'Anaïs de Neuville, que incorporà un ampli conjunt de llegendes sobre l'origen de les flors, de les quals quasi la meitat corresponen a personificacions de flors de dones o dones que es transformen en flors. A tall d'exemple, citem el cas de *Tulipe* (tulipa) que neix del riu i es metamorfoseja en dona: "La Tulipe est originaire de Turquie et naquit un beau jour de printemps sur les bords de l'Adriatique aux flots d'azur. Voici comme on raconte sa métamorphose. Dans cette contrée vivait

³ Per un estudi detallat del llibre *El lenguaje de las flores y el de las frutas con algunos emblemas de las piedras y los colores* de Florencio Jazmín amb els seus precedents i influències dels llenguatges de les flors francesos (López 2011).

jadis une belle jeune fille appelée Tulipe” (Neuville, 1863:15). D’aquesta manera *Les fleurs animées* contribuïa a la metamorfosi de flors en dones dins de la literatura francesa vuitcentista.

Finalment, volem destacar que *Les fleurs animées*, en el seu conjunt, esdevé un compendi entre la creació de literatura fantàstica, la ciència botànica i les il·lustracions artístiques de dones-flors amb un marcat caràcter poètic i simbòlic que inclou el llenguatge de les flors. Això la fa una obra excepcional que s’ha de tenir en consideració quan s’estudia la relació entre dona i flor al segle XIX i com a referent per a posteriors concepcions i imatges que giren al voltant d’aquesta temàtica.

BIBLIOGRAFIA

- Clarà, A. (2010), «Les Fleurs Animées», *Butlletí del Museu d’Art de Girona*, n. 75, p. 4.
- Grandville, J.G. (1988), *Otro mundo. Transformaciones, elevaciones, locomociones, exploraciones, peregrinaciones, correrías y altos. Cosmogonías, fantasmagorías, desvaríos, travesuras, humoradas y bufonadas. Metamorfosis, metempsicosis, apoteosis y otras gnosias*, Barcelona, José J. de Olañeta-Hesperus.
- Grandville, J.G. Karr, A. Delord, T. (1847), *Les fleurs animées*, 2 vols., París, Gabriel de Gonet.
- Jazmín, F. (1870), *El lenguaje de las flores y el de las frutas con algunos emblemas de las piedras y los colores*, Barcelona, Manuel Saurí.
- López, F. (2011), «El lenguaje de las flores en el Modernismo de Barcelona: precedentes e influencias francesas», *VIII Congreso de la Sociedad Española de Emblemática: Palabras, símbolos, emblemas. Las estructuras gráficas de la representación*, Madrid, Universidad Complutense (en premsa).
- Malo, CH. (c.1815), *Rose a douze feuilles. Femmes & fleurs. Petites photographies badines*, París, Achille Faure.
- Neuville, A. (1863), *Le Véritable langage des fleurs. Précède de légendes mythologiques*, París, Bernardin-Béchet.
- Phillipps, D. (2001), «Un dibujante francés y los primeros cuentistas mexicanos: Grandville, Payno, Prieto y Roa Bárcena», *Anales de Literatura Hispanoamericana*, n. 30, p. 227-247.
- La Tour, CH. (1850), *Le Langage des fleurs*, París, Garnier Frères.